

Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 11.051.032
у Донецькому національному
університеті імені Василя Стуса,
доктору економічних наук, професору,
завідувачу кафедри менеджменту та
поведінкової економіки
Дороніній Ользі Анатоліївні

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора економічних наук, професора
Захарової Оксани Володимирівни
на дисертаційну роботу Непиталюка Антона Васильовича на тему
«Формування стратегії демографічної стійкості України в умовах
глобалізаційних перетворень»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»**

**1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими
програмами, планами, темами**

Вплив чисельності та структури населення на динаміку суспільного виробництва є незаперечним, водночас його характер, особливо за умов здійснення перманентних глобалізаційних перетворень, потребує деталізації. Демографічні характеристики обумовлюють композицію сукупного попиту в межах національної економіки, з одного боку, і сукупну пропозицію, з іншого. Соціально-демографічні індикатори, що відображають особливості природного і механічного руху населення, щільно корелюють із показниками суспільного добробуту. Формування стратегії управління демографічними процесами із метою оптимізації типу відтворення населення є однією із задач забезпечення стійкого розвитку. Надвисока смертність населення всіх соціально-вікових груп і загалом масштабні депопуляційні процеси в Україні протягом останніх 30 років на фоні недосконало регульованої міжнародної (передусім – трудової) міграції обумовлюють своєчасність наукових пошуків у царині теоретико-методологічного та практичного обґрунтування стратегії

демографічної стійкості.

Наукова спрямованість дисертації відповідає тематиці наукових досліджень Донецького національного університету імені Василя Стуса. Так, в межах науково-дослідної роботи «Інтегрований розвиток територій: кадрова, маркетингова та інноваційна складові» (номер державної реєстрації 0117U006342, 2017–2020 рр.) дисертантом запропоновано концептуальні засади формування стратегії демографічної стійкості суспільства, специфіка яких полягає у забезпеченні комплексного і взаємоузгодженого використання механізмів, інструментів і важелів макроекономічного регулювання й встановлення оптимального показника демографічного навантаження, з урахуванням ефекту композиційної структури, лагів дії у часі, економічних шоків, глобалізаційних трендів та інституційних перетворень соціально-економічної моделі держави, що спрямовано на досягнення розширеного відтворення суспільства і стимулювання економічного зростання.

В рамках дослідження Вінницького кооперативного інституту «Інституціональне забезпечення розвитку споживчого ринку регіону» (номер державної реєстрації 0117U005351, 2017–2020 рр.) здобувачем детерміновано соціально-демографічні характеристики населення в регіональному розрізі, визначено інституційні особливості формулювання та реалізації заходів соціально-демографічної політики, враховуючи динамку руху населення, структурні перетворення національного господарства, нерівномірність економічного розвитку в регіональному розрізі.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Здійснене дисертантом дослідження базується на інформаційній базі, яку становили законодавчі і нормативно-правові акти з питань формування демографічної, соціальної та економічної політики, статистичні та аналітичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів

України, Міністерства економіки України, Міністерства соціальної політики України, Державної казначейської служби України, Національного банку України, Рахункової палати України, Єврокомісії, Міжнародного валютного фонду, Організації Об'єднаних Націй, Світового банку, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних і зарубіжних вчених. Вказане дає підстави стверджувати, що одержані результати є достатньо обґрунтованими та достовірними.

Науковим результатом першого розділу *«Теоретико-методологічні засади демографічної стійкості країни»* стало авторське трактування категорії «демографічної стійкості». Зміст даної дефініції дисертант вбачає у специфічній здатності суспільства підтримувати та, застосовуючи в разі необхідності імпліцитні та експліцитні компенсатори, відновлювати, а також поліпшувати власну структуру в контексті соціальних страт за низкою значимих параметрів, зокрема щодо рівня економічної активності, а також освітньо-професійної та компетентнісної підготовки населення, на основі чого оптимізуються пропорції продукування людського інтелектуального і фізичного капіталу, забезпечується інтенсифікація та неперервність виробництва, підвищується рівень громадського добробуту (с. 45).

Практичною значущістю наділене обґрунтування дослідником необхідності взаємоузгодженого застосування фіскального, монетарного, інноваційно-інвестиційного та соціального механізмів для своєчасного регулювання демографічної ситуації із дотриманням принципів науковості, універсальності, економічної ефективності, результативності, багатомірності й комплексності, фінансової інклюзії, узгодження індивідуальних та колективних інтересів, соціальної справедливості і партнерства, солідарності й відповідальності. На основі вказаного побудовано структурно-логічну модель інституційних механізмів й інструментів забезпечення демографічної стійкості (с. 56). Особливу увагу автором приділено необхідності узгодження реформ систем охорони здоров'я, соціального страхування, пенсійного забезпечення із їх спрямуванням на максимізацію вигод від збільшення

тривалості життя населення, а також реального подовження активного працездатного віку (с. 63–65).

Здобувачем наукового ступеню узагальнено та систематизовано досвід реалізації демографічної політики в країнах з розвинутою та емерджентною економіками, зокрема із врахуванням ефекту продуктивних витрат публічних та приватних ресурсів, що надасть можливість підвищити ефективність інституційних механізмів і інструментів макроекономічного регулювання та забезпечення соціальної стабільності у суспільстві. За результатами аналізу на основі багатфакторної стохастичної моделі запропоновано стратегічні вектори для удосконалення вітчизняної моделі соціально-економічного розвитку (с. 86–87).

У другому розділі *«Емпіричне дослідження соціально-демографічних характеристик населення України»* автором розкрито причини критичного скорочення чисельності населення України, зокрема його працездатної частини, у 1990–2020 рр., визначено комплекс як природних, так і інституційних чинників депопуляції; до останніх, зокрема, віднесено недосконалість і недостатню системність державної економічної політики (с. 96–98). Дисертантом доведено, що пріоритетами демографічної політики мають бути: збільшення тривалості життя; скорочення смертності всіх вікових груп (зокрема осіб працездатного віку та дітей); протидія відтоку працездатного населення з метою мінімізації негативного впливу на виробничий і репродуктивний потенціал (с. 102). Автором зазначено, що ці питання потребують формування довгострокової державної стратегії соціально-економічного розвитку з елементами протекціонізму і чіткою детермінацією пріоритетів та моделей інтенсифікації зростання, що має позитивно позначитись на збільшенні рівня доходів населення та фінансуванні галузей суспільного виробництва (с. 105).

Дисертантом наголошено на об'єктивній необхідності розробки теоретико-методичних засад та практичних засобів захисту емігрантів на основі ратифікації міжнародних угод, які б регулювали відносини трудового

найму вітчизняних громадян за рубежом із наданням належних економічних та соціальних гарантій (с. 134–135). Автором визначено інституційні особливості формулювання та реалізації заходів вітчизняної соціально-демографічної політики, враховуючи динамку природного та міграційного руху населення, множинні структурні перетворення національного господарства, нерівномірність економічного розвитку в регіональному розрізі, динаміку фінансування галузей соціальної сфери із залученням приватних і публічних фінансових ресурсів (с. 142). Автором ідентифіковано необхідність підвищення рівня життя населення України, що має з високою точністю відповідати показникам країн призначення міграційних потоків. До специфіки реалізації соціально-демографічної політики України автором віднесено недостатньо ефективний інструментарій впливу на динамку природного і міграційного руху, пролонговані структурні трансформації, нерівномірність розвитку в регіональному розрізі, недостатнє фінансування галузей соціальної сфери (с.157–158).

У третьому розділі *«Розробка демографічної стратегії держави в контексті глобалізаційних перетворень»* дисертантом відмічено, що реактивація процесів економічного росту потребує удосконалити механізму і аналітичного інструментарію оцінювання впливу демографічних факторів на динаміку розвитку країни, зокрема із використанням економетричних методів. Пріоритетним виступає демографічне прогнозування і моделювання, зокрема процесів старіння населення, завдяки чому можливе формулювання дієвих стратегій соціально-демографічного розвитку, забезпечення гарантій отримання доходу особами різних вікових груп, покращання стану здоров'я та підвищення добробуту громадян. Здобувачем наголошено, що одержання другого демографічного дивіденду через інтенсифікацію накопичення інтелектуального капіталу і раціоналізацію структури заощаджень та інвестицій є стратегічним пріоритетом для України (с. 174).

Особливий інтерес становлять розроблені дисертантом концептуальні засади формування стратегії демографічної стійкості суспільства, специфіка

яких полягає у забезпеченні комплексного і взаємоузгодженого використання механізмів, інструментів та важелів макроекономічного регулювання й встановлення оптимального показника демографічного навантаження, з урахуванням ефекту композиційної структури, лагів дії у часі, економічних шоків, глобалізаційних трендів та інституційних перетворень соціально-економічної моделі держави, що спрямовується на досягнення розширеного відтворення та стимулювання стійкого економічного зростання (с. 209). Дисертантом запропоновано авторський інтегральний показник оцінювання демографічної стійкості населення, для побудови якого використовуються нормалізовані індекси очікуваної тривалості життя при народженні, скоригованого чистого національного доходу на душу населення, безробіття, участі економічно активного населення в робочій силі, демографічного навантаження, народжуваності (поточної і ретроспективної), смертності (немовлят, дорослого чоловічого і жіночого населення), охоплення середньою та вищою освітою населення відповідного віку, участі іммігрантів у робочій силі (с. 198–203). Дослідником обґрунтовано, що стратегія демографічної стійкості України має спиратися на систему відносин між підприємницьким сектором та наукою, приватними та публічними установами і організаціями, які фінансують НДДКР, стимулювати кар'єрне зростання і успішну трудову діяльність висококваліфікованих громадян.

3. Теоретична цінність та практична значущість наукових результатів

Одержані наукові результати використовуються у навчальному процесі Донецького національного університету імені Василя Стуса при вкладанні дисциплін «Національна економіка», «Просторова економіка», «Політична економія» (довідка від 01.02.2021 року № 21/01.1.3–43).

Практичне значення одержаних у представленій дисертації результатів підтверджується довідками про впровадження на рівні установ: Управління

Держпраці у Вінницькій області (довідка від 23.11.2020 р. № 111-Д); МКП «Вінницький фонд муніципальних інвестицій» (довідка від 18.12.2020 р. №194).

4. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Основні положення, викладені в дисертації А. В. Непиталюка, знайшли повне відображення в статтях та матеріалах, опублікованих за результатами конференцій. Загалом здобувачем опубліковано 9 статей (з них 7 – у співавторстві). З означених публікацій 2 (які індексуються наукометричними базами *Scopus* і *WoS*) у співавторстві здійснено у країні, що є членом ЄС та ОСЕР (Польща); решта публікацій – у вітчизняних фахових виданнях, зокрема 2 – у виданнях, що індексуються наукометричною базою *Scopus*. Також автором опубліковано 7 тез доповідей на конференціях. При чому на 1 міжнародній науково-практичній конференції у м. Варшава дисертант виступив із доповіддю.

В публікаціях достатньою мірою висвітлено основні результати роботи здобувача наукового ступеню доктора філософії з економіки. Обсяг та кількість публікацій відповідає вимогам Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії.

5. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

При загальній позитивній оцінці дисертації варто звернути увагу на наявність питань, що є дискусійними і потребують вирішення під час публічного захисту роботи, зокрема:

1. В п. 1.1 на рис. 1.4 (с. 44) представлено авторську класифікацію факторів забезпечення демографічної стійкості суспільства. При цьому пропонувані перелік соціокультурних чинників недостатньо деталізовано.

Доцільно дослідити низку додаткових показників, зокрема частку охоплення різних вікових верств населення освітніми та медичними послугами.

2. В п. 1.3 проаналізовано досвід провадження соціально-демографічної політики у країнах з розвинутою і транзитивною економікою. автором зазначено, що основною задачею вказаної політики у сфері освіти є ущільнення зв'язку між отриманими академічними знаннями та практичними навичками й компетенціями економічно активного населення, для чого у розвинених країнах здійснюється широка конвергенція реального сектору економіки та академічної освіти, роботодавці впливають на зміст та якість надаваної освіти з метою зниження витрат на мікрорівні та підвищення ефективності діяльності економічних суб'єктів (с. 84). Водночас автором не конкретизовано методи і форми такої конвергенції, не зазначено які саме індикатори оцінювання ефективності застосовуються в такому разі.

3. На рис. 2.1 (с. 96) згруповано основні напрями реалізації соціально-демографічної стратегії, визначені законодавством України. При цьому автор не вказує, які з означених напрямів втілено в життя і які саме результати при цьому було одержано. Доцільно було б розкрити суть такого напрямку, як «елімінація ймовірних негативних наслідків старіння населення» в контексті можливості одержання демографічного дивіденду.

4. Автором проаналізовано основні причини смертності дорослого населення (с. 108–110), що є важливим в контексті формування стратегії демографічної стійкості. Однак дисертант не деталізує які заходи соціально-демографічної політики мають бути інтегровані до відповідної стратегії із метою забезпечення активного довголіття і подолання надвисокої смертності. Доцільно було проаналізувати різноманітні медичні програми, реалізовані в країні, з метою профілактики основних захворювань.

5. При побудові алгоритму фінансового забезпечення демографічної стійкості (рис. 3.13, с. 206) автор декларує необхідність суспільного діалогу з метою пошуку приватних ресурсів фінансування суспільного розвитку, активації публічно-приватного партнерства. Дисертанту доцільно було б

більш детально розглянути методичний інструментарій та конкретні форми проведення такого діалогу із зазначенням ролей та задач його учасників.

6. Загальний висновок

Пропонована до захисту дисертація на тему «Формування стратегії демографічної стійкості України в умовах глобалізаційних перетворень» А. В. Непиталюка є завершеною, самостійною науковою працею, в межах якої вирішено низку теоретико-методологічних та практичних питань, які передбачали дослідження процесу формування демографічної стійкості суспільства як детермінанти забезпечення економічного зростання та підвищення рівня громадського добробуту.

За змістом, науково-теоретичною і практичною значущістю дисертація А. В. Непиталюка повною мірою відповідає вимогам, детермінованим Тимчасовим порядком присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167. Автор, Антон Васильович Непиталюк, заслуговує на присудження наукового ступеню доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

професор кафедри економіки
та управління

Черкаського державного
технологічного університету,

доктор економічних наук, професор

Оксана ЗАХАРОВА

Підпис Захарової О.В. засвідчую
учений секретар Черкаського
державного технологічного університету,
кандидат технічних наук, доцент

Ірина Миронець